

PROBLEMI NORMALIZACIJE HRVATSKOCRKVENOSLAVENSKIH SLOŽENICA S POČETNIM *BEZ-*, *VZ-*, *IZ-*, *NIZ-* I *RAZ-*.

Ksenija REŽIĆ, Zagreb

Utrnuće opreke između staroslavenskih poluglasova *z* i *o* i njihov postupan uzmak krajem 12. st. i u toku 13. st. otvorio je prostor raznolikim fonetskim preoblikama konsonantskih fonema, na početku i unutar riječi i između dviju susjednih riječi. Posljedica spomenutog gubitka poluglasova pojava je različitih grafijskih likova istoga leksema u svezama s prefiksanim morfemima, što je predmetom ovoga referata. Pitanje grafijske normalizacije takvih rječničkih natuknica kao i ukupna rječničkoga fonda hrvatskoga tipa općeslavenskoga književnog jezika dovodi leksikografa u nepriliku kad se mora odlučiti za grafijski lik koji će korektno predstaviti grafiju hrvatskoglagoljskih tekstova, a istovremeno istaći kontinuitet s grafijskom tradicijom spomenika klasičnoga općeslavenskoga književnog jezika. U dosadašnjem radu na normalizaciji natuknica za *Rječnik hrvatske redakcije* držali smo se načela – ako je neki leksem zasvjedočen u dubletnoj formi, u prvi se plan ističe grafija koja predstavlja vezu s izvornom glagoljskom grafijom. Poteškoće su se javile kod normalizacije onih leksema koji su zabilježeni na jedan način, samo kao asimiliran ili samo kao neasimiliran. To znači da se na njih moglo primijeniti ili morfonološko, ili fonetsko načelo grafijske predstave, a to onda narušava jedinstvo grafijske slike rječničkih natuknica i očito nije prihvatljivo u leksikografskom radu. Aktualan ostaje i problem normalizacije onog sloja leksika koji predstavlja redakcijski inovacijski inventar, a klasični ga općeslavenski književni jezik nema. Situacija oko normalizacije takvoga leksika postaje još složenijom jer ni svi leksemi iz toga fonda nisu jedinstveno u rukopisima zabilježeni. Da bi se nekako došlo do optimalna grafijskoga modela kojim bi se predstavila ukupna leksika ekscerpiranih izvora za *Rječnik hrvatske redakcije*, pomišljalo se na tzv. reprezentativan korpus. Taj korpus čine hrvatskoglagoljski fragmenti i plenarni misali i brevijari 14. i 15. st. koji korektno podržavaju leksičku i grafijsku starinu. U prvom redu to bi bili tekstovi *Prvog vrbničkog brevijara* iz poč. 14. st. i *Misala vatikanskog III₄* iz istoga vremena. No ni ovi kodeksi ne čuvaju vjerno grafiju pojedinih leksema pa ova nije predvidljiva ni u tim rukopisima. U

tom je pogledu ilustrativan postupak pisca Vida iz Omišlja koji u svom velikom brevijaru piše isti leksemu u tri i četiri grafijske varijante, čak u neposrednoj blizini. Upravo po svojoj izuzetno šarolikoj grafiji Omišljaninov je brevijar specifičan među liturgijskim glagoliticima. Osim toga spomenuti kodeksi sadrže pretežno biblijsko-liturgijski leksik, doduše u brevijarima bogatiji i raznolikiji nego u misnim knjigama. No nećemo u njima naći onaj netanki sloj leksika koji rabe pisci polusvjetovnih i svjetovnih tema u glagoljskim zbornicima. Poznato je, naime, da je jezik i leksik zborničkih priloga bio pod agresivnijim naletom narodnoga jezika i leksika, u prvom redu čakavštine pa kajkavštine i nešto slabije štokavštine. Zbog nedosljedne i nestalne grafije koju pokazuje ekscerpirani materijal za *Rječnik hrvatske redakcije* sasvim je razumljivo da izbor jednoga kriterija kao normativnoga u svakom pojedinom slučaju nije mogao biti valjan. Jer jedva da bi se našao tekst koji ne bi iznevjerio izabrani kriterij ma kakav on bio. Vrijedi i suprotna tvrdnja da gotovo nema rukopisa koji ga ne bi potvrdio. Kad stvari ovako stoje, čini se logičnim posegnuti za onom grafijom koja se kao standardna provlači ekscerpiranim materijalom. Kako će se u nastavku vidjeti, nakon provjere na konkretnom materijalu, to je fonetsko pismo koje se kadšto stabilnije, a kadšto manje redovito nameće kao grafijski standard. U prvom redu ova se tvrdnja odnosi na način kako su zabilježene složenice s početnim: *bez-*, *vz-*, *iz-*, *niz-* i *raz-*. Njihov izgovorni lik koji dominira u našim tekstovima u stvari ne iznenađuje. Dapače, on se mogao predvidjeti jer je poznato da su ove složenice fonetski zabilježene već u spomenicima kanonskog općeslavenskoga književnog jezika. Ali kako izgovorni lik leksema uopće preteže u leksiku hrvatskoglagoljskih spomenika, to je prirodno očekivati da se on uzme kao reprezentativan za hrvatsku redakciju. Ipak, hoće li se tako i postupiti u konačnoj normalizaciji hrvatskokrkvenoslavenskoga leksika, ostaje za razmišljanje. Ima razloga, reći ćemo to unaprijed, da se ipak ne odlučimo za fonetski, već za korijenski lik u normalizaciji natuknica. O razlozi koji nam se čine važnim i ključnim reći ćemo u zaključku ovoga referata. Prije toga izložiti ćemo leksički materijal kako je zabilježen u ekscerpiranim izvorima, dakako, i opet s obzirom na grafiju složenica s prefiksima: *bez-*, *vz-*, *iz-*, *niz-* i *raz-*.

Kod leksema s prefiksom *bez-* uočljiva je relativno stabilna praksa bilježenja složenica, a izgleda ovako: *bez-* ostaje nepromijenjeno ispred *b*, *v*, *g*, *d*, *l*, *m*, *n*, tj. ispred zvučnih konsonanata i sonanata. Raznolikost grafije, kako se i očekuje, javlja se ispred bezvučnih glasova: *k*, *p*, *s*, *č*. U sekvencama *bez + bezvučni glasovi* ostvaruje se neasimilirana grafija, sa i bez poluglasa ' ili ь: *bezkrvni* BrVb₁*; *bezъs'kv'r'nъ* BrVat₅, *bezikon'čъnъ* BrVat₆, Clvan, PsFr, BrLab pored asimilirane *beskv'r'nъ* PsFr, *beskonъčъnъ* BrVO, CBč, BrVat₆, BrN₂, BrLab, MVat₄ i CPar. U istom kodeksu supostoje 2 ili više grafijskih realizacija istoga leksema: *bez'semrtie* i *bes'semr'tie* u MVat₄ ili u PsFr: *bes'semrtno*, *bezsmrtno* i *besmr'tъnъ*. U BrN₂ realizira se *bes'krb'ni* a sa udvojenim *s* u MVat₄ *bes'skr'bъnъ*. Ispred bezvučnoga okluziva *p* ta-

*Kratice glagoljskih izvora v. str. 80.

kođer su dvostruke realizacije: *bepsečalbny* (-*alstvo*) u MVat₄ i u brevijarima N₂, VO, Lab i Vat₆, ali *bez'plodnih* PsFr i *bez'plod'stvo* CPar pa *bep'lybny* isto u PsFr, CPar, ali *bez'pl'tni* opet u PsFr i BrVO. U CPar nalazimo: *bez'pravdie* i *bep'pravdie* i *bez'putny* pored *bep'putny* u BrVO itd. Ispred fonema *s* rado se piše udvojen konsonant *ss*, ali supostoje i morfonološki i fonetski lik iste sekvence: *bep'ssanb* (u značenju 'bez sna'), *bep'ssemr'tny* i *bep'ssemr'tny* u MVat₄ pa *bep'semrtie* u MNov, BrN₂, FgPis i BrVat₁₉ pored *bep'semr'tie* u BrVb₁ i *bez'semrtie* u MVat₄, brevijarima Lab i Vat₆ i kodeksu Oxf. Kod pridjeva odnosno priloga susrećemo: *bep'semrtno* u misalu Vat₄ i brevijarima Vb₁ i N₂, PsFr i FgPis, a *bezsmrtno* opet u PsFr i COxf. Isti rukopis PsFr ima i treću varijantu: *bep'mr'tny*. U zborniku Oxf poštoji: *prez'stud'no* i *bep'stud'no*. Ilustrativna je naročito grafija leksema *bep'čislbnb* i *bep'čedie*. * Ostvaruju se gotovo sve mogućnosti grafijskoga iskaza osobito prvoga leksema. U BrVO, koji je već spomenut zbog svoje izuzetno šarolike grafije, naći ćemo tri puta različito pisanu istu riječ: *bep'čislbnb*, *bep'čislbnb* i *bez'čislbnb*. U brevijaru Vb₁ reprezentativnome glagolitu hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika ista riječ zabilježena je kao *bep'čislbnb* i *bez'čislbnb* (potonja varijanta još u BrVat₅ i Vat₆, BrN₂ i u CIvan), dok je fonetski oblik u MVat₄, BrN₂ i BrPm koji imaju formu *bep'čislbnb*.

Riječ *bep'čedie* imaju PsLob i BrVO a *bez'čedie* RitSegn i *bez'čedie* BrVat₅. U BrVO zabilježen je asimilirani lik *bep'čstni* pored neasimiliranoga *bez'častnb* u brevijarima N₂ i Vat₅.

Prefiks *vz-* dosljedno se asimiliraju: ispred zvučnih konsonanata ne mijenja se, a ispred bezvučnih obezvučuje se bez obzira piše li se ovaj segment sa ili bez znaka za poluglas, što opet govori da su poluglasovi još samo grafijski živi. Najprošireniji je prefiks *vz-* bez poluglasa na kraju, a rjeđe se piše *vz'* ili *vzb* na početku složene riječi. Ispred zvučnoga *b* dosljedno je *vzb*. Osamljeni su primjeri s oznakama apostrofa ' i b: *v'z'budi* BrLab, CIvan, *vzb'buženo* BrVat₁₉ i *vzb'bužd'* BrVO. Isto je i s početnim *v*. Vrijedno je istaći BrVO koji prednjači u nestalnoj grafiji znaka za poluglas: *vzbv'bsti* – *vzb'vede* – *vzb'vesti* – *vzvesti*. Sa *vzv-* ostvareni su ovi glagoli: *vzveseliti*, *vz'veličiti*, *vzvesti*, *vzvladati*, *vzvratiti*, *vzv'rěči*, *vzvapiti*, *vzvisiti*, dakle s početnim sonantom. Glagoli s početnim *g* iza *vz-* ostaju nepromijenjeni: *vzgarati* (*v'z'garem'* BrN₂), *vzglagolati* (u BrN₂ i BrVO još i *vz'g'...*), *vzglasiti* (opet u BrN₂ *v'z'glasiti*), *vzgliedati* (BrN₂ i PsFr *vz'*, a BrLab *v'z'gl'...*) pa *vzgnězđěť se*, *vzgnětiti*, *vzgrušati*, *vzgovoriti* i *vzgorěti*. Riječi s početnim *d* čuvaju prefiks *vz-*: *vz'davati* (*vz'-* BrN₂ i PsFr, CKlim i COxf), *v'zdvignuti* (pored *v'z'-* u BrN₂ i CBĉ₅). Još su sa *vz-*: *vzljubiti*, *vzmagati*, *vzmoći*, *vznenaviděti*, opet s početnim sonantom. Ispred *k*, *p*, *h*, *c* i *s*

*glagoljsko **ѡ**, odnosno ćirilčko **ѡ** u ovom se referatu transliterira grafemom č.

u složenicama formira se sekvenca *vs-*: *vskliknuti*, *vsklicati*, *vskloniti*, *vsklopiti*, *vskolēbati*, *vskopati*, *vskočiti*, *vskralevati*, *vskupiti*, *vspakostiti*, *vspadati*, *vspitati*, *vspiti*, *vsplakati*, *vspanuti*, *vsplatiti*, *vspokoiti*, *vsponositi*, *vspolbzati*, *vsprēbivati*, *vspokušati*, *vspočinuti*, *vsplesti*, *vsilati*, *vspriimati*, *vspēvati*, *vshvaliti*, *vshititi*, *vshodati*, *vshotēti*, *vshraniti*, *vshićati*, *vshićevati*, *vscvisti*. Za latinsko 'dinumerare' nalazimo 1. sg. prez. u MVat₄ *vzēčtu*, a u MNov i PsLob *vzačtu* i u BrAc *v'zčtu*. U značenju latinskoga 'honorare' u BrN₂ dolazi 3. sg. prez. *vzačtiti' se* a u BrVat₅ *vzačstīt se*. U MNov 2. pl. prez. glasi *v'začtete* za 'celebrare', a za 'collere' 3. pl. prez. je *vzačtutē* u BrVat₅. Iz navedenih paradigmatskih stsl. oblika valjalo bi rekonstruirati infinitiv koji bi glasio 'vzčisti' (u Miklošićevu ga Rječniku nema, a u Slovníku je rekonstruiran: 'vžčisti'), dakle u neasimiliranu liku.

Složenice s početnim *iz-* gotovo su redovito asimilirane pa su oblici s iskonskim *iz-* ispred bezvučnih fonema rijetki. Ispred *b*, *v*, *g*, *d* čuva se *iz-*. Ispred *k* ostvaruje se bezvučna sekvenca *isk-*: *iskidati*, *iskipēti* i *iskončati*. Početno *p* dosljedno se asimilira. Jedino uz leksem *ispiti* zabilježeno je i 1x *izb'p'jute* u BrAc. Identična je situacija sa *t* (iznimka: *izb'trébovanie*) i *h*. Kod posljednjega je konsonanta uz *ishoditi* u BrVb₁ i u ostalim kodeksima, u BrLab i oblik *izhodiš'i*. U složenica s početnim *s* prevladava grafija udvojenoga konsonanta *ss* kao slika fonetske prilagodbe, i to više grafijski nego izgovorno opravdana: *issahnuti* u misalima Vat₄, Roč i Nov, BrVO i PsLob pored *ishnuti* također u BrVO i *isbhnuti* u MVat₄ i psaltirima Lob i Fr. U velikom broju spomenika zasjeđen je glagol *isēči*, i to po nekoliko puta: u brevijarima N₂, Vb₁, Pm, Vb₄, Vat₆, Vat₁₉, MVat₄, psaltirima Lob i Fr i CTK, ali je kao lik *isēšēči* zapisan u misalima Vat₄ i Roč te u brevijarima Lab i VO, dok PsFr pored geminirane varijante realizira i ekavsku, asimiliranu formu *iseče* 3. sg. aor. Tu su još udvojeno pisani: *issēkati* u BrN₂ i *issučiti* u PsLob, *isslédovati* u PsLob i BrVO, Vat₅ uz *islédovati* u brevijarima N₂, Ac, Vat₅ i PsFr. Imenica *izstupnik* zapisana je u CPet, ali kao *istupnik* u rukopisu BrN₂. Zanimljiva je kolebljiva grafija složenica sa *č*. Fonetsku grafiju *ičeznuti* imaju MVat₄, brevijari: Lab, VO, N₂, zbornici Oxf i Tk, a dva starija psaltira Lob i Fr imaju *isčeznuti*. Međutim, oba psaltira imaju po dva puta *ičezanie* a PsLob i jedanput *izčezati*. U BrN₂ susrećemo i jedno *izčešlati*. Glagol je *ičisti* (numerare) trojako zabilježen. Kao takav je u MVat₄, BrPm, BrVO i BrAc, PsLob. Kao *iščisti* dolazi u MNov, BrVat₅ i Vb₁ i u velikom broju ostalih kodeksa, a *ižčisti* u BrVO. U BrVat₅ potvrđen je glagol *ižčistiti* (expiare), a kao *izbčistiti* u BrVO i N₂ i Vat₆. I glagol *ičitati* (dinumerare) nije stalan u grafiji. U toj ga formi nalazimo u PsLob i BrAc, a kao *isčitati* u BrVat₅ i N₂, CPar i u PsFr kao *isčitati*. Imenica *ičedie* dosljedno se tako bilježi. Nejednoznačnošću svog grafijskog lika osobito je slikovita riječ *išbstie* (exitus) u BrVb₁. Evo njezinih skripcija: *izišasti(e)* BrN₂, *izšastie* BrVat₅, Vat₆, N₂, VO, *izašastie* BrVat₅, N₂, *iz's'stiē* MVat₄, *izbšstie* BrVO, *isbšstie* također u BrVO, *is'sas'tie* u BrLab i *išastie* u BrVat₅, *izbšastie* BrVO, BrN₂, *išbstie* BrVO.

Nevelik broj složenica s prefiksom *niz-* pokazuje ujednačenu grafiju. Riječi sa *v* slijede sekvencu *niz-* bez promjene: *nizvesti*, *nizvoditi*, *nizvratiti*, *nizvréti*, *nizvèstiti*, *nizgnati* i *niznesti*. Leksičko značenje prefiksa, tj. njegovo prostorno prijedložno značenje čuva se i u: *nizlèsti*, *nizložiti*, *nizrinuti*. U gotovo svim ekscerpiranim glagoljskim rukopisima posvjedočen je glagol *nishoditi* u fonetskoj formi i njemu nasuprot jedanput nefonetska varijanta *niz'hoditi* u PsFr, odnosno obje forme u Clvan. Za razliku od *niziti* u značenju lat. *comprimere* glagoljaški pisci za lat. *descendere* čuvaju etimološku grafiju u crkvenoslavenskoj paraleli *nizbiti*, konzervirajući znak za poluglas: *nizšdše* Vb₁, *nizšadše* BrVO i BrN₂ *nizšbd'se* za nom. pl. ptc. pret. act. U starim hrvatskoglagojskim Pazinskim fragmentima (FgPis) za isti gramatički oblik zabilježeno je *nizšbd'se*, a za nom. sg. ptc. pret. akt. *nizšbd'b*.

Kod složenica s početnim *raz-* najučestalije su grafijski geminirane forme, ili posve fonetski lik riječi. Iza *raz-* slijede *b*, *v*, *g*, *m*. Ispred fonema *s* kojim (uz *p*) najčešće započinje crkvenoslavenski leksik preteže fonetsko pismo, bilo kao udvojen konsonant ili kao jedno stegnuto *s*. Poneki pisci teže će obnoviti izvornu grafiju forsiranjem *raz-* i ispred bezvučnih galsova: *raz'pruditi* BrVat₅, *razsipati* CPet itd. S udvojenim konsonantom zabilježeno je *rassipati* u brevijarima Lab, Ac, N₂, Vat₆, CPar uz *rasipati* u BrLab; *rassèkati* ili *rassèci* je u brevijarima VO, Vb₁, Vat₆, Lab i CPar, a *rassèčenie* u istim brevijarima i u N₂. Oblik *razsèènie* potvrđen je u BrN₂ i BrVat₆ i CPar pored *rassèèti* u PsLob, BrLab i opet u BrVat₆. Glagol *rassèèti* piše se i kao *razsèèti* u PsLob i CPar. Isto tako se i *rasuditi* realizira dvojako: *rassuditi* u brevijarima VO i N₂ i *razsuditi* u CPar i BrVat₆. U BrN₂ je *rassèèvati*, a u BrVO više puta i u BrVb₁ *rassèèti* uz jednu potvrdu *rasèèti* također u BrVO i u PsFr. U BrVat₅ zabilježena je morfonološka i fonetska varijanta: *razsèkati* i *rassèkati*. Glagol *rasuditi* s jednim *s* dolazi u BrVO i opet u njemu sa dva *ss* (i u BrN₂, BrVat₆, PsLob), a *razsuditi* u CPar. U dva grafijska lika ostvaruje se i glagol *rasrditi* (BrVO i CŽg) i *razsrditi* u COxf, CPar, CPet i BrN₂.

Pisac Vid iz Omišlja u svom brevijaru rado se priklanja geminiranoj grafiji složenica sa *s* iza početnoga *raz-*. Tako piše: *rassmraždenie*, *rassuždati*, *rasslablenie*, *rassmrdèti*, *rassluti*. Glagole *rasmatrati* i *rasmotriti* piše s jednim *s* kao većina ostalih pisaca, jer se izgubio pojam prefiksa. Ispred *t* prefiks *raz-* korektno se asimilira s jednom iznimkom: *raz'trgnući* (BrVat₅ i BrVb₁). Ispred *h* piše se *ras-*, a ispred *c*: *ras-* i *raz-*; *razcvrsti* BrVb₁ i *rascvrsti* BrN₂. Glagolu *širiti* prethodi prefiks *raz-* u CPar i BrVO. U potonjem rukopisu i u BrN₂ javlja se i *raš'siriti*. Čisto fonetski lik zabilježen je u BrVb₁: *raširiti*, dok je *rasširiti* u ostalim kodeksima: PsLob i Fr, BrVO i Pm, Vat₅, MVat₄ i MNov i opet u BrVb₁. Konsonant *h* dolazi iza sekvence *ras-*: *rashitati* BrVO i COxf. Ispred *č* dominira *ras-* uz jedan primjer *raz'čisti* u MVat₄. Sataroslavenski glagolski leksem *raždeči* dolazi u takvu obliku u MVat₄, PsFr, BrVO po nekoliko puta, ali neki od pisaca ili prepisivača u većini kodeksa na-

stoje predočiti da je to složenica pa različito ističu prefiksarno *raz-*: *ražžeći* MRoč, *ražžeženoe* BrPm, *raž'žezi* CKlim, CPar, *raž'žeženu* BrN₂, *ražžegut se* BrVat₅, *raž'žežen* BrLab i *raž'žežet'* COxf. Isti je grafijski postupak i sa glagolom *raždizati se*. U BrAc je *raždizaet se*, a u BrN₂ *ražžizaet*; u MRoč *ražžizati se*, u PsFr *raž'ždi-zut se* i *raž'žizaše* u BrLab i COxf. Kolebljivu grafiju ima i glagol *raždaliti se* u BrVO i Vb₁, koji se piše i u varijantama: *ražždalit' se* BrVat₅ i *ražžaliti* BrN₂.

Zaključak

Grafija leksema vidljiva iz predočena jezična materijala bez kodifikacije koja bi odredila i učvrstila grafijsku normu ne pruža mogućnosti za jednoznačnu grafijsku sliku leksema hrvatskokrkvenoslavenskoga jezika. U takvoj situaciji, koja se bitno ne razlikuje od one u građi za ostale redakcijske rječnike, ovisno, dakako, o naravi ekscerpiranih izvora, izgleda opravdano prikloniti se kriteriju koji bi donekle bio potvrda kontinuiteta kanonske grafije, tim više što je ta grafija dovoljno prisutna u hrvatskoglagojskim tekstovima, i liturgijskim i neliturgijskim. Npr. u staroslavenskim kodeksima javlja se fonetski lik glagola *išéči*: Zogr, Mar, As, Ostr. i dr. evanđeljima; *ičeznōti* u Mar, As, Euch, Cloz i dr.; *ičitati* u Zogr, Mar itd. Isti likovi ili u dubleti s morfonološkom paralelom nalaze se i u hrvatskoglagojskim ekscerpiranim rukopisima. Drugim riječima, znači da se leksikograf objektivno može osloniti na izvorni oblik riječi, bar što se tiče složenica o kojima se ovdje govorilo, kao na definitivan normalizacijski lik iz dva razloga: taj lik pripada grafijskoj tradiciji i dovoljno je prisutan kao grafijski lik hrvatskokrkvenoslavenskih složenica. Što se tiče ostaloga leksika, za koji smo utvrdili nemirnu i nepredvidljivu grafiju bez obzira na tip i vrstu rukopisa, do konačne odluke o grafijskom liku natuknica može se doći ovakvim razmišljanjem. Budući da je riječ o leksikografskom radu, upravo o popisu leksema s njihovim leksičkim značenjem, u pitanju grafijskog lika leksema slobodniji smo utoliko što smo u stvari prisiljeni njihovu šaroliku grafiju svesti na jedan grafijski lik, a sve ostvarene grafijske varijante jednoga leksema potvrđene u rukopisima navesti kao njegove skripcije. Toga smo se načela u dosadašnjoj normalizaciji natuknica i držali. Zašto bi to, međutim, bio korijenski, a ne fonetski lik u normalizaciji, potrebno je sada objasniti. Iako je fonetski standard neosporno značajka hrvatske redakcije, nećemo iznevjeriti hrvatsku redakciju ako ovu činjenicu zanemarimo i prihvatimo korijensko pismo kao normalizacijski tip natuknica. Jednu redakciju, naime, s obzirom na njezin leksički fond ne individualizira ili bar ne u prvom planu grafija njezina leksika, već prvenstveno njezin leksički inventar i posebice redakcijske leksičke inovacije. Normalizacijom natuknica u njihovu korijenskom liku jedan rječnik redakcijskoga tipa dobiva na praktičnosti i brzini informaci-

je što u leksikografskom djelu nije nikako nevažno, nego upravo poželjno. Odabirom morfonološkoga kriterija može se izbjeći šarenilo fonetskih prilagodba u natuknicama redakcijskih rječnika i svladati prividna različitost među rječnicima da bi se uspostavilo prepoznatljivo zajedništvo s iskonskom grafijom i leksikom spomenika općeslavenskoga književnog jezika. Znajući da su svi redakcijski rječnici u osnovi ipak samo leksičke grane zajedničkoga jezičnog stabla, priklanjanje morfonološkoj normalizaciji hrvatskokrkvенoslavenskog leksika čini se prihvatljivo i opravdano.

Резюме

ПРОБЛЕМЫ НОРМАЛИЗАЦИИ ХОРВАТСКОЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКИХ СЛОВ НАЧИНАЮЩИХСЯ ПРЕФИКСАМИ *bez-*, *vz-*, *iz-*, *niz-* И *raz-*

Слова церковнославянского литературного языка хорватской редакции начинающиеся префиксами *bez-*, *vz-*, *iz-*, *niz-* и *raz-* сохранили старославянскую графию, т. е. записаны преимущественно фонетически.

Для остальной лексики, являющейся в большинстве случаев в двойственном написании предлагается морфонологическая форма.

SLOVO

31

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU

ZAGREB 1981.

S L O V O

**ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb**

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 41000 ZAGREB, DEMETROVA 11

BROJ: 31

**Urednički odbor:
ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ**

**Glavni urednik:
ANICA NAZOR**

**Odgovorni urednik:
BISERKA GRABAR**

**Tehnički urednik:
JOSIP MILIĆ**

**Lektor tekstova na hrvatskom jeziku:
ZRINKA VUKOVIĆ**

**Korektori:
JASNA VINCE, ANICA VLAŠIĆ-ANIĆ**

**Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz financijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad
SR Hrvatske, SIZ-VII.**

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1982.